

Uluslararası İlahiyat Projesi ve Diyanet İşleri Türk- İslam Birliği (DİTİB)'nin Almanya'daki Din Hizmetlerine Katkısı

Nurettin GEMİCİ *

Özet- 1961 yılı itibarıyla Almanya'ya gerçekleşen işgücü göçünün ardından pek çok farklı sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi de gerek işçilerin gerekse onların yakınlarının din eğitimi ihtiyaçlarının nasıl giderileceği konusudur. Bu konudaki çalışmalar maalesef oldukça geç bir tarihte başlamıştır. 1984 yılında resmen kurulan DİTİB (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) bu sorunlara muhtelif çözümler üretmeye teşebbüs etmiştir. Bu çözüm arayışlarından birisi de yurtdışında yaşayan yurttaşlarımızın ve yakınlarının başta din eğitimi olmak üzere sosyal konularda yol göstericilik yapacak evsafa din görevlisi yetiştirme projesidir. Uluslararası İlahiyat Projesi olarak bilinen bu girişimle yurtdışında yaşayan lise mezunu gençlere Türkiye'de İlahiyat eğitimi aldırılması sağlanacaktır. Eğitim sonrası, çoğunluğu o ülke vatandaşı olan öğrenciler; yaşadıkları ülkelerde din görevlisi olarak istihdam edilecektir. Proje başlangıcı 2006 yılı olmakla birlikte oldukça mesafe kaydedilmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Almanya'daki "Din Eğitimi"nin dün, bugün ve geleceği üzerinde bazı mütalaaların yanı sıra Uluslararası İlahiyat Projesi'nin uygulamasında karşılaşılabilecek olası zorluklar ve çözüm önerileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler- Uluslararası İlahiyat Projesi, DİTİB, Din, Eğitim, Almanya, Türk kurumları

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı

E-posta: nurettinGemici@hotmail.com

Giriş

Gerek Almanya ve gerekse diğer ülkelere göç etmek zorunda kalan Türklerin yaşadığı ve yaşamakta olduğu tecrübeler her dönemde araştırmacıların ilgisine mazhar olmuştur. Türklerin göç etmesindeki birincil etken ekonomik kaygıdır. Tarihte savaşların getirdiği mecburiyetten dolayı iç göç olgusuna tanık olmuş Türkler, tarihlerinde bu kadar büyük çapta göç hareketini ancak 20. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. 93 Harbi (1877-1878) olarak bilinen Ruslarla yapılan büyük savaş kaybeden Türkler, Balkanların önemli bir kısmını kaybettiler. Bundan hemen 30 yıl sonra yaşanan Balkan Harbi faciası da Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki son topraklarını kaybetmesiyle neticelendi. Bu iki ağır mağlubiyetin getirdiği göç kervanına bir halka da I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu dışında kalan Türk vatandaşlarının savaş esnası ve sonrasında fırsat bulup geri dönmeleri eklendi. Cumhuriyet'ten sonra gerçekleştirilen resmi mübadeleleri zaman içinde eski Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelen göç dalgaları izledi. Bu göç trafiği neredeyse günümüze kadar içe dönük olarak devam edegelmiştir.

Bunun tersi istikamette olup ekonomik kaygılarla ortaya çıkan dış göçlerin istikameti 60'lı yılların başında önce Almanya iken, daha sonra diğer Avrupa ülkeleri ve dünyanın değişik ülkeleriydi. Cumhuriyet sonrası izlenen ekonomik politikaların yetersizliğinin bir kanıtı da dışarıya işçi gönderme olgusudur. Yaşanan bu ekonomik dar boğazı aşmak için dışarıya işçi gönderilmişse de, işçilerin gönderilmesinden, oradaki yaşantılarını kolaylaştıracak yasa, yönetmelik ve karşılıklı antlaşmaların düzenlenmesine kadar pek çok alanda gerekli hassasiyetler gösterilmemiştir. Bu konuda erken döneme ait bir veri olarak o dönemde sendika temsilcisi de olan Kaya Özdemir, bu ilgisizliği şöyle dramatize etmektedir: *“Türkiye devletiyle, milletiyle yetkilisi ve yetkisizi ile bu konuda gerekeni yapmadı. Yurt dışına yurttaşlarımızı gönderdikten iki sene sonra, onların sosyal güvenliklerini, o ülkede yaşama şartlarını, onların karşı karşıya bulundukları problemleri incelemeye başladık. Bir gün onların çocuklarının doğup büyüyeceği yabancı bir ülkede, özellikle manevi inanışlara, son derece duyarlı insanların bulunabileceğini hesap etmedik, edemiyoruz.”* (Özdemir, 1981, s. 282). Bunun yerine günlük politikalar takip edilerek bir taraftan göç hareketi kontrol altında tutulmaya çalışılmış, diğer taraftan gönderilen işçilerin kazancı olan dövizin Türkiye'ye akışı sağlanarak ülke ekonomisi düzlüğe çıkarılmaya çalışılmıştır. Konunun tarihçesine ve diğer detaylara ulaşmak için müstakil olarak bu konuyu işleyen çalışmalar arasında özellikle Almanya'daki Türkler hakkında çeşitli ça-

İşmlar yapılmıştır. Bu çalışmada da şahsi gözlemler ve tespitlerin yanı sıra konuyla ilgili farklı eserlerden de yararlanılmıştır. Almanya'daki İslam'ın tarihçesi ve DİTİB bağlamında yazılan eserlere şöyle bir bakılırsa şu isimlerden ve eserlerinden bahsetmek mümkündür: Fatih Yaman (2015), Aysun Yaşar (2012), Die DITIB zwischen der Türkei und Deutschland, Muhammed Salim Abdullah (1993), Was Will der İslam in Deutschland, Karl Biswanger-Fethi Sipahioğlu (1998), Türkisch-İslamische Vereine als Faktor deutsch türkischer Koexistenz, Peter Heine (1997), Halbmond über deutschen Dächern, Muslimisches Leben in Unserem Land, Christian Rumpf (1989), Das Präsidium für religionsangelegenheiten, Zeitschrift für Türkei StudienDitib (1999), Wır über uns. Broşür, Zentralinstitut Islam- archiv-Deutschland (2000), Neue Daten und Fakten über die İslamischen Grossverbände in der Bundesrepublik; Gütersloch, s.112-121. Thomas Lemmen (1998), Türkisch-İslamische Organisationen in Deutschland, İsmail Altıntaş (2008), Dış-Göç ve Din: Almanya'daki Türklerin Dini Hayatına İlişkin Sosyolojik Bir Çözümleme, Erkan Perşembe (2005), Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon, Celalettin Çelik (2008), Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din, Yakup Çoştı ve M. Akif Ceyhan (2015), DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme gibi araştırmacılarla birlikte kurumsal yayınlar ve eserlerde konu farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Bu yazının kaleme alınmasının nedeni: DİTİB adına din görevlisi yetiştirme projesinin üzerinde, bu bağlamda çalışılmamış bir konu olduğunu düşünmemizdir. Bu konuda yaptığımız araştırmalarda Yakup Çoştı ve M. Akif Ceyhan'ın ortaklaşa kaleme aldıkları “*DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine*” isimli makalede sadece DİTİB'in Almanya merkezli genel çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. İlgili makalede giriş bölümünde Uluslararası İlahiyat Projesi hakkında bir değini varsa da metin içinde o konuya dönülerek tekrar yeniden ele alınmamıştır (Çoştı ve Ceyhan, 2015, s. 39-51).

Bu projeye kısaca Almanya'da mukim Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği, kısa adıyla DİTİB'in yurtdışındaki Türk vatandaşlarının ve yakınlarının din eğitimlerine katkı amacıyla başlattığı ‘Yeni Din Görevlisi Yetiştirme Projesi’ de denilebilir. Bu projeye dâhil olacak elemanlarda aranan şartların başında; görev yapacağı ülkenin vatandaşı olma ve bu ülkede en az lise eğitimini almış olma vardır. Buna karşılık öğrenciler Türkiye’de ilahiyat fakültelerinde burslu olarak okutulacaktır. Bu projenin bir ayağı da Frankfurt A. Main’de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi’ne bağlı Protestan İlahiyat Fakültesi’dir. Burada da aynı şe-

kilde öğrenci kabul edilmektedir. Her iki bölümde eğitimini tamamlayan öğrencilerle varılmak istenen hedef, özellikle başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımızın dini konulardaki ihtiyaçlarına cevap verecek donanımına sahip elemanlara duyulan talebi karşılamaktır. Böylelikle hem din görevlilerinin yaşadığı ülkenin vatandaşı olmasının getireceği avantajdan yararlanmak ve hem de o ülkenin dilini iyi bilen din görevlilerinin dini hizmetlerde aktif olarak devreye girmesi sağlanacaktır. Konu, yürütölmekte olan bu projenin Türkiye ayağı ağırlıklı olmak üzere tarafımca tetkik edilerek, etraflı bir tahlil ve değerdendirmeye tabi tutulacak, bununla beraber bazı teklif ve önerilerde bulunulacaktır.

Almanya'da Din Hizmetlerin Tarihçesi

Almanya'da İslam din hizmetlerinin Türkiye ile Almanya arasında imzalanan 1961 işgücü göçü anlaşması sonrası dönemle başlatmak yerinde olur. Ayrıca gerçek anlamda örgütlü dini hizmetlerin faaliyete geçişi neredeyse 1980'lere kadar dayanmaktadır. Yurtdışı işçileri ve çocuklarına verilecek din eğitiminin keyfiyeti neredeyse 80'li yılların başlarından itibaren hep gündemde olmuş, neler yapılabileceği hakkında bir sürü farklı teorilere ve mini ölçekli bazı uygulamalara da rastlanılmıştır. Öncelikle bir milat verilecek olursa Türklerin Almanya'ya resmi yollardan işçi gönderilmeleri ve ilgili ülkelerdeki yasal düzenlemeler 1961 yılını göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, ekonomik anlamda çok zayıf bir ülkenin genç nüfusuna verebileceği iş imkânlarının kısıtlı oluşu nedeniyle böyle bir gelişimi fırsat kabul ederek bu konuda geniş kapsamlı bir çalışma yürütememişlerdir. Almanlar tarafından hazırlanan taslak anlaşmaları doğru dürüst bir inceleme sürecinden ve süzgeçten geçirilmeksizin imzalanmış ve karşılıklı yerine getirilmesi gerekli olan taahhütlerin üzerinde fazlaca durulmayarak anlaşmalar alelacele parafe edilmiştir. Bu kolaylığa sapmanın arkasında ilgili anlaşmaların uzun süreli olmayacağı varsayımının var olduğu düşünülebilir. 1964 yılında doktora amacıyla Almanya'ya gelen genç akademisyen (şimdi emekli Prof. Dr. S. T.), o yıllarda yurtdışında işçileri bilgilendirme konuşmalarının mahiyeti hakkında görüşmemizde anlattıkları çok ilginçtir. "Hamburg ve civarındaki şehirlerde yaşayan Türk işçileriyle yapılan bir toplantıda T.C. hükümeti adına görevli konuşmacıya şunu sormuştum: Buradaki işçilerimizin çocuklarının eğitimle ilgili sorunlarının çözümü noktasında elinizde ne gibi bir program var? Sn. Yetkili bu soruya geçiştirici, kaçamak bir cevap vermişti. Daha sonra baş başa konuşurken: "Niçin

böyle halkın zihnini karıştırıcı sorular soruyorsunuz?” dedikten sonra dostça bu konuda ellerinde herhangi bir program olmadığını itiraf etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, bu konuda geçmişte yapılan ihmallerin faturası bugüne yansdığı gibi belki önlem alınmazsa yarına da olumsuz etkisi sürecektir. O dönemlerdeki uygulamaların ne kadar amatörce ve tutarsız olduğunun bilinmesi için yaşanmış bir tecrübe aşağıda verilmiştir. Almanlar da bu misafir işçi uygulamasının uzun süreli olmayacağı varsayımından hareket ederek sosyal tedbirler almak ve yürütmek konusunda başarılı olamamıştır.

Fakat 1961 ve sonrasının Türkiye'sinin içeride pek çok sosyal meseleyi daha halledememiş olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Bununla birlikte biraz da ihmalden kaynaklanan sebeplerle yurtdışında yaşayan Türk işçiler ve göçmenler hakkında uzun yıllar ciddi bir din eğitimi çalışması gerçekleştirilmemiştir (Mert, 1977-78, s. 178-179). Din eğitimi sahasında ilk ciddi faaliyetleri Türkiye'de Süleymanlılar olarak bilinen Süleyman Hilmi Tunahan (1888-1959) isimli bir zata bağlı dini bir cemaat başlatmıştır. Bu cemaatin Almanya'daki resmi ismi İslam Federasyonlarıdır (Adıgüzel, 2011, s. 87-92). Bu cemaat, göçün ilk yıllarında Almanya'da işçilerimizin yaşadığı bazı yerleşim merkezlerindeki ibadet yerlerinde görevlendirilmek üzere din görevlisi temin etmiştir. Bu ibadethanelerin bir kısmı daha sonra İslam Federasyonları isimli teşkilatlarına eklenmiştir. O yılları yaşayan işçilerimizin anlattığına göre namaz için tahsis olunan veya kiralanan yerler çoğunlukla depolar ve bodrum katlarıydı. Buralarda ibadet maksadıyla toplanılmakta ve Cuma namazı başta olmak üzere beş vakit namaz düzenli ve toplu olarak kılınabilmekteydi. Bu ibadetlerin yapıldığı yerler neredeyse 1970'lerin sonlarına kadar yukarıda belirtildiği üzere işçilerin kaldıkları misafirhanelerin bodrum katlarındaki müsait yerlerde veya çevredeki metruk binalarla başlatılmıştı (Yaman, 2015, s. 144-188). Tabii bazı şehirlerde toplu kılınacak bayram namazları için şehrin spor salonlarının tahsisi veya kiralınması söz konusu olmaktaydı. 1970'li yıllardan itibaren artan ihtiyaç ve talepler üzerine Diyanet bazı şartlar muvacehesinde Ramazan görevlisi istihdamına başlamıştır. 1980'lere gelindiğinde 12 Eylül idaresi olarak bilinen askeri rejim yurtdışı din hizmetleri konusunda bir takım adımlar atmak zorunda kaldı. O dönem İran devriminin (1979) etkisiyle radikal ivme kazanan Milli Görüş'ten kopan ve kamuoyunda Kaplancılar denilen dini cemaatin faaliyetlerine karşı çıkmak ve yurtdışındaki bu başıbozukluğuna son vermek maksadıyla DİTİB'in hizmetlerini yaygınlaştırması ve DİTİB'e bağlı camilerde sürekli kadro tahsisi gündeme gelmiştir (Tosun, 1993, s. 22-26; Doğan, 2007, s. 255-299).

12 Eylül 1980'den sonraki askeri yönetim döneminde özellikle Kaplancılar diye bilinen cemaatin başı olan emekli Adana müftüsü Cemalettin Kaplan hocanın konuşmalarının yer aldığı kasetlerdeki bazı ifadeler Türkiye'de en üst düzeyde devlet başkanı daha sonra cumhurbaşkanı olan Kenan Evren tarafından meydan konuşmalarında eleştiri konusu edilmiştir. Devlet yurtdışında yaşayan vatandaşlarının dini eğitimi için bir şeyler yapmanın zamanı geldiğine kanaat ederek merkezi Almanya'nın Köln şehri olmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'yla koordineli çalışarak Alman yasalarıyla uyumlu bir kuruluşun *Diyanet İşleri Türk- İslam Birliği* olarak tanınan DİTİB'in 1984 yılında kurulmasına karar verdi (Adıgüzel, 2011, s. 79-86). DİTİB'in yıllar içinde gelişimi hakkında kendi sitesinde bilgi bulmak mümkün olup ayrıca son tarihli bir çalışma olarak (Çoştı ve Ceyhan, 2015, s. 39)'a bakılabilir.

DİTİB ve Din Hizmeti Yürüten Diğer Kuruluşların Faaliyetleri

Bu döneme kadar Almanya'da dini konularda hizmet sunan kuruluşlardan DİTİB dışındaki iki kuruluştan birincisi Milli Görüş diye bilinen Türkiye'deki siyasal oluşumlardan Milli Selamet Partisi, daha sonra Refah Partisi ve bugün Saadet Partisi ile yakınlığıyla bilinen topluluktur. Yurtdışındaki DİTİB dışındaki yapılarda teşkilatlanmaların ortaya çıkışı belli bir plan ve programa bağlı olmadığından gelişen ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Başlangıçta çekilen güçlüklerin başında dil farklılığından ziyade yeni bir ülke tecrübesi ve bu tecrübeye eşlik eden muhtelif kaygılar vardır. Bu zor şartlar nedeniyle müesseseleşme süreci çok sancılı geçmiştir. Bunda tabii ki buralarda görev alan kişilerin eğitim düzeyleri, bilgi ve tecrübelerindeki eksiklik büyük rol oynamıştır. İşleri kolaylaştıran yegâne unsur ise o dönemdeki işçilerin bir kısmının kökleri olan Türklük ve İslam'dan gelen değerlerine bağlı oluşu ve kendi şahsi kazançlarından din hizmetlerine önemli bir miktarda pay ayırabilmeleridir.

Aslında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın buradaki yapılanmayı sıfırdan başlatmadığı herkesçe bilinen bir vakıadır. DİTİB, dağınık ve birbirinden bağımsız veya beraber çalıştığı gruplarla görüş ve anlayış bakımından ayrılık yaşayan pek çok büyüklü küçüklü derneğin kendisine katılımıyla oluşturulmuş bir üst kuruluştur (Gemici, 2011, s. 383). Merkezi ve birleştirici kimliği sayesinde kısa zamanda hızla büyümüş ve diğer kuruluşlardan daha geniş bir örgütlenme ağına sahip olmuştur. Burada şu soru akla gelebilir: Neden bu derece yüksek oranda bir katılım olmuştur?

Doktora eğitimi, ilmi ihtisas ve çalışma ortamları Almanya'nın 10 farklı şehrinde uzun zaman dilimlerinde kalmış birisi olarak buradaki vatandaşlarımızın

DİTİB'e olan ilgisinin nedenlerini şu şekilde açıklamak mümkündür. Bunlardan ilki bir otoriteye bağlılık eğilimi ve mensubiyet ihtiyacıdır. Bu konuda kayda değer ikinci husus ise ibadet edilen mekânlarda görev yapan din görevlilerinin maaşlarının Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinden ödenmesidir. Avrupa'da yurttaşlarımızın yoğun olduğu büyük yerleşim merkezlerinde DİTİB'e olan ilgi ve alakada önemli bir motivasyon olmasa da küçük yerleşim yerlerinde ve Türk nüfusunun az olduğu yerler veya küçük yerleşim birimlerinde din görevlisinin maddi külfetini karşılamak ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Üçüncü bir neden de cami veya işçi derneklerinin, Türkiye'den din görevlisi getirme konusunda yaşadıkları deneyimler de göstermektedir ki, imam olarak Türkiye'den birisini Almanya'ya davet ve çalışma izni olmaksızın istihdam etmek ve buna dair giderleri cemaatten temin etmek ciddi bir külfettir. Zira Türkiye'den imamet ve diğer din hizmetleri için getirilen görevlilerin sahip oldukları yeşil pasaportları, onların Almanya'da sadece üç ay kalmalarına imkân vermektedir. Daha fazla kalmalarını sağlamak çoğu zaman mümkün olmamakta zira buna Alman resmi makamları müsaade etmemektedir. Bu sebeple ilgili din görevlilerinin üç ayda bir Almanya'dan bir başka ülkeye giriş-çıkış yapmaları gerekmektedir. Sürekli bu tür bürokratik problemlerle uğraşmak yerine, DİTİB'e yaklaşmak ve kurum ile birlikte hareket etmek daha uygun bir çözüm olarak tercih edilmekteydi. Yine bazı cemaatlerin kendi camilerinde farklı görüş sahiplerine tahammülsüzlüğü de vatandaşlarımızı ortak platform bir buluşma noktası olarak DİTİB'e çekmekteydi.

Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde DİTİB'in sosyal konulardaki girişimleri ve faaliyetleri artmış ve çeşitlenmiştir. Çok yönlü hizmetlerden örnek olarak bir iki hususa değinmek gerekmektedir. Bunlardan ilki Avrupa'da vefat eden yurttaşlarımızın Türkiye'ye memleketlerine cenazelerinin naklinin organizasyonu ve pek çok camide entegrasyon kapsamında Almanca dil kurslarının düzenlenmesidir. Bunun dışında hac ve umre hizmetleri, hastane ve hapishane ziyaretlerinin hafta sonu çocuklara yönelik din dersleri ve konferanslar gibi etkinlikler buna eklenildiğinde kendileri gibi benzer hizmetleri yürüten diğer Türk kuruluşlarının önüne geçmiştir (Gemici, 2011, s. 385).

Din Eğitimi ve Öğretim Metotlarında Değişim Arayışları

Özellikle 11 Eylül 2001'in yankı ve etkilerinin hissedildiği ülkelerin başında gelen Almanya'da bu olayın akabinde pek çok konuda arayış ve çabaların hızlandığına şahit olmaktayız. Bu bir nevi şok tesiri yapan olayın detaylarından

ziyade yansımaları konumuzla alakalıdır. 11 Eylül'den kısa bir süre sonra 2004 yılında Din Şurası'nda yurtdışı din hizmetleri konusunda alınan bir karar konunun nirengi noktasını oluşturmaktadır. Diğer pek çok önemli kararların en önemlisi hiç kuşkusuz "Din Eğitim ve Öğretimi" konusunda yeni açılımlar öneren 26. maddedir.

26. Karar: Yurtdışındaki din hizmetleri için yetişmiş elemanlara acil ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Yurt içindeki ihtiyaç da dikkate alındığında mevcut İlahiyat Fakültelerimizin imkânları geliştirilmeli, fakültelerde yurt içi ve dışı için din dersi öğretmeni ve din hizmetleri personeli yetiştirmeye yönelik lisans ve yüksek lisans düzeyinde programlar açılmalıdır. Bu çerçevede yurt dışında orta öğrenimini tamamlamış Türk gençleri için İlahiyat Fakültelerinde kontenjanlar ayrılması ve buralardan mezun olanların yurtdışında istihdamı için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

Burada belki de en önemli unsur orada yaşayan vatandaşlarımızın oluşturduğu cami ve onun cemaatidir. İkinci öge hiç şüphesiz din görevlileridir. Son olarak da Müslümanların içinde yaşadıkları sosyal çevre, dünya coğrafyasının herhangi bir yerindeki gayrimüslim bir ülkedir. Başta Almanya olmak üzere Avrupa veya dünya coğrafyasındaki pek çok ülke bu kategoriye dâhil edilebilir. Buralardaki hizmetlerin yürütülmesi ve verimliliğin sağlanmasında bu üç parçanın birbirleriyle uyumu bu işin ana hedefidir.

Bu karşılaşılan durum o şahısların dil, kültür ve eğitim olarak bulundukları yerlerde görev yapmak için pek çok farklı özellikle mücehhez olmaları zaruretini ortaya çıkarmaktadır. Fakat buradaki en önemli eksiklik şu ana kadar ve aktüel olarak hâlâ görev yapan personelin bu gereksinime cevap verebilecek yeterli bir donanımdan uzak oluşudur. Mevcut görevlilerin istenilen vasıflardan uzak ve yetersiz oluşları yurtdışındaki görevlerini bihakkın yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu konuda onları suçlamak yerine yeterli kadro ve eleman tahsisinin yerinde ve zamanında yapılmasını temin esastır. Din görevlileri çoğunlukla camilerde münferiden görev yapmaktadırlar. Üzerlerinde sadece imamet görevi bulunmamaktadır. Ayrıca görev yaptıkları şehir veya bölgenin yetişkin, çocuk ve kadınlarının da dini eğitimleriyle meşgul olmaları gerekmektedir. Ciddi manada bu görevleri ifa etmek gerekirse bunun dışındaki başka uğraşlara zaman kalmayacaktır. Cami içindeki bu kadar meşguliyetten sonra hâlâ zaman kalırsa sosyal hayatın gereği olarak toplum içinde uzlaştırıcı ve birleştirici ve kardeşlik duygularını arttırıcı bazı sosyal faaliyetlere de gönüllü olarak iştirak etmesi mümkün olabilecektir. Aslında en azı iki olmak üzere çeşitli sayılarda

görevlinin istihdamını gerektiren işleri din görevlileri çoğunlukla tek başlarına yürütmüşlerdir. Yurtdışı din hizmetlerini düzenleyen yönetmelikler açıktır. Din görevlilerinin yurtdışında yükümlü tutuldukları hizmetler orada sıralanmıştır. Ekteki ilgili maddede bu görevler yer almaktadır. Fakat yine de din görevlileri, görevinin akışı içinde karşılaştığı buna benzer konularda yapılan etkinliklerde gönüllü olarak vazife almayı kabullenmişlerdir.

İlgili kanun ve yönetmeliklere göre tayin ve görevlendirmeleri yapılmış mevcut kadrolarda hızlı bir şekilde değişikliğe gitmek kolay değildir. Avrupa ve diğer kıtalardaki görevlilerle sayıları binleri bulan bu görevlileri tasfiye etmek veya değiştirmek kolay bir iş değildir. Siyasilerin afakî olarak yurtdışındaki din görevlilerinin dil eksikliklerini gündeme getirmeleri yerinde bir davranış olmayıp yapılanlara çözüme katkıdan çok zararı dokunmaktadır. New York Din ataşesi Süleyman Duman kendisiyle yapılan röportajda¹ bu hususa dikkat çekmiştir. “En sık karşılaştığımız sorun Türkiye’den atanan din görevlilerimizin yeterli yabancı dil bilmemesi oluyordu. Yabancı dil buradaki diğer din mensuplarıyla temaslarda, resmi makamlarla temaslarda ya da diğer Müslüman topluluklarla temaslarda çok büyük bir gereklilik. Ama Türkiye’de maalesef herhangi bir yabancı dili, okur-yazar seviyede öğrenmek çok zor. Din eğitimi alanlarda, üniversite mezunu olmalarına rağmen bu zorluğu çekiyor.”

Din Hizmetleri İçin Alternatif Kadrolara Şans Tanınması

İleride ayrı bir başlık altında incelenecek olan bu tekliflerden birisi burada yeri geldiği için serdedilecektir. Avrupa ülkelerinden ve yoğunlukla Almanya’dan seçilecek lise mezunu gençlerin bu görev için Türkiye’deki herhangi bir İlahiyat Fakültesinden alacakları diploma ilgili mezunların burada adı geçen hizmetleri yürütmesi için yeterli değildir. Bu kişilerin ancak cami dışı hizmetlerde (entegrasyon, uyum toplantılarında ve o bölgede İslam’ı tanıtıcı görevlerde) istihdamları uygundur. Hem dini hizmetlerdeki görev, hem bu tür cami dışı hizmetlerde istihdam için acil eylem planı çerçevesinde yapılacak olan şudur: Almanya’da İslam bilimleri eğitimi veren fakültelerin mezunlarından mülakat sonrası alınacak olan sözleşmeli elemanlar ön bir seminer programından geçirilerek camilerde göreve başlatılabilir. Başlangıçta doğru bir şekilde yönetmelik ve usullere uygun olarak seçilen bu görevliler pilot projelerle denenir. Daha sonra alınacak neticeler baz alınarak konu ile ilgili açılımlara geçilebilir. 2006 yılında

1 http://www.turkishny.com/interview/40-interview/48686-abdde-yetien-turk-genclerine-turkiyede-ilahiyat-eitimi-frsat/pdf#.VZzzE_ntmko (erişim: 08.07.2015)

Köln’de yapılan bir toplantıda bir kısmı Türkiye’de ilahiyat eğitimi almış sadece Almanya’da olan en az 300-400 kişiye ulaşılmış ve iletişim bilgileri oluşturulmuştur. Tabii ki bunların iş sözleşmeleri düzenlenirken Almanya’nın bir hukuk devleti olduğu ve kazanılmış haklar ve bu hakların kullanımı konusundaki hassasiyetler dikkate alınmak zorundadır. Gerek bu görevlendirilen şahısların gerekse o şahısları görevlendiren kurumların bu konuda yapacakları bir dikkatsizlik tamiri güç ve telafisi zor durumlara sebebiyet verebilir. Bundan kasıt Almanya’da kazanılan haklar ve iş sözleşmeleri konusundaki eksiklikler konusunda tolerans beklemek veya taahhüt edilenlerin yerine getirilmesini savsaklamanın yaptırımlarının ağır olduğu gerçeği esas alınarak bu konuda mutlaka uzman kişilerle çalışılmalıdır. Almanya’daki iş sözleşmelerinde parafe edilen karar ve şartlara riayetsizliğin bedelinin ağır olup birey haklarının her zaman öncelikli olduğunu unutmamak gerekir. Bazen yapılan sözleşmelerdeki tutarsızlıklar emsal teşkil etmek suretiyle yüksek rakamlara ulaşan tazminat ve ceza ödemelerine yol açacağı gerçeğinin bir kere daha altını çizmek lazımdır. Bu tatsız durum bazen de yıllarca süren hukuk mücadelesine dönüşebilmektedir.

Din Hizmetlerinde Görevlendirilecek Personelin Cinsiyeti Sorunu

Yukarıda adı geçen Uluslararası İlahiyat Projesi’nden bilgiler sunan sitenin verdiği bilgiye göre Türkiye’de din eğitiminde istihdam edilmek üzere yönlendirilen öğrencilerden mezun olanların sayısı 2010-2014 yıllarına göre 188 olarak verilmektedir.² Yurtdışında görev alacak din görevlisi olarak yetiştirilmek üzere eğitim alan öğrencilerin seçiminde çoğunluğun kız öğrencilerine verilmesi yurtdışı hizmetleri açısından paradoksal bir durum teşkil etmektedir. Bilindiği üzere DİTİB’in çalışma alanları olan camilerde din görevlisi çalıştırılması için önceliğin imamlık görevini ifa edecek kişiler olmasıdır. Bu yüzden eğitime alınanlarda önceliğin erkek öğrencilere verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu projede baştan itibaren kız öğrenci ağırlıklı öğrenci profili nispi bir dengesizlik oluşturmaktadır. Bilindiği üzere camilerdeki imamlık görevi istisnalar dışında İslam mezheplerinin tamamına göre erkeklerden olmak zorundadır. Bu bağlamda akla gelebilecek bazı sorulara kısaca değinelim. DİTİB, bu projeyi başarıyla tamamlayan öğrencileri öncelikli olarak DİTİB bünyesindeki camilerde imam veya müezzin kadrosunda değerlendirecektir. Bunlardan küçük bir kısmını da camilerin içinde yer alan Kur’an kurslarında, hafta sonu verilen Kur’an-ı Kerim okuma kursları ve dini bilgilerin verildiği programlarda istihdam edecektir.

² <http://uiip.diyagnetvakfi.org.tr/indir/UIP-2015.pdf> (erişim: 08.07.2015)

Böyle bir çalışma faaliyeti için programda görevlendirmelerde erkek öğrencilere ağırlık verilmesi gerekmektedir. Hâlbuki pratikte bunun tersi görülmektedir. Türkiye’de okutulmak üzere seçilen öğrencilerde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden neredeyse % 70’lere varan oranda fazlalığı dikkat çekicidir. Bu aday belirlemede dengesiz paylaşım olası Almanya’nın tamamında veya bazı eyaletlerinden DİTİB’in din dersi eğitimi verme hakkını elde etmek için din eğitimi verebilecek erkek-kadın donanımlı elemanlara olan ihtiyacıyla ilişkilendirilebilir mi? Eğer bütün bu hazırlıklar İslam din dersi vermek için yapılıyorsa bunun deklare edilmemesinin ileride doğuracağı sakıncalara ayrı bir yazıda değinmek gerekmektedir. Yoksa erkek-kız öğrenciler arasındaki oransız dağılımın nedeni; Uluslararası İlahiyat Projesi’ne erkek adaylar tarafından gerekli rağbet olmadığından ve gerektiği gibi bir tanıtım yapılmadığından belli bir kontenjanı doldurma telaşıyla cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin yapılan rastgele aday öğrenci seçiminin bir sonucudur da denilebilir.

Biz bütün bu yapılanların profesyonelce yapıldığını varsayarak ortaya çıkması muhtemel bazı sorunları burada tartışmak istiyoruz.

Yurt dışında yeni göreve başlayacak kişilerin istihdamında ilgili ülkelerin iş hukukuna riayet etmek gerekmektedir. Eş zamanlı görev yapan mevcut din görevlileri arasında senkronizenin sağlanması gerekmektedir.

Din görevlisi yetiştirme konusunun diğer önemli bir yanı da iş hukuku noktasında ileride ortaya çıkması muhtemel bazı sorunlardır. İş hukuku ve buna dayalı yönetmelik ve düzenlemelerin, Türkiye dışındaki ülkelerde çok daha kapsamlı ve karmaşık olduğu unutulmamalıdır. Tahsilleri sonrasında görev alacak elemanların görevlendirmesinde hukuki yardım alınarak elemanların Türkiye’den görevlendirilmesi biçiminde bir formül işletilebilir. Bu konu en kısa zamanda netleştirilerek ileride görev alacak personele seminer çalışmaları sırasında bilgilendirilmelerin yapılması gerekmektedir.

Burada asıl amaç gurbette yaşayan yurttaşlarımızın en iyi bir biçimde dini hizmetlerden yararlanmasını sağlamak olmalıdır. Yurtdışında çalışan işçilerimizin şu anda eskiye göre Türkiye’ye ekonomik anlamda destek ve katkıları olmasa da geçmişte Türkiye’ye yaptıkları ekonomik destek ve fedakârlıkları ve bugün de bütün bunların yanında da eksilmeyen ilgi, alaka ve yardımları asla unutulamaz. Bütün bu çalışmaların arkasında yatan ön kabul gurbet ellerde yaşayan insanımızın mutluluk ve huzurunu arttırmanın en iyi yolunun o insanların kökleriyle buluşmasını temin olduğudur. Aktüel siyaset bu gerçeğe hiçbir şekilde gölge düşürmemelidir. Burada asıl olan hizmetin niceliği değil, niteli-

ğidir. Din hizmetlerine görevlendirilecek görevlilerin entegrasyon işinde en ön safta yer almalarını hedeflemek yerine bu konuda genelin eğitimi konusunda yapılacaklara katkı sağlamak gerekir. 11 Eylül saldırıları sonrasında kilisele- re taziye gidebilen din görevlilerinin entegrasyon konusunda yaptığı katkı o kadar büyüktür ki, o kişi o yabancı dili tam olarak bilmesede zamanında doğ- ru bir hareket sergilemekle pek çok entegrasyon sözcülerinin önüne geçmiştir. Burada söylemden çok eylemin önem taşıdığına altını çizmek gerekir. Haftada bir veya iki toplantıda konuşma yapmayı bütün din eğitimi faaliyetlerinin önü- ne geçirmek akıllıca bir yaklaşım değildir. Camiler Haftası dolayısıyla yapılan programlara bile son senelerde rağbet oldukça azalmıştır. Burada yabancı dil sorunu olmamasına karşın var olan bu ilgisizliğin sebebi ne olabilir? Bizce bu, karşımızdaki insanların göstermelik, teorik söylemlerden ziyade, bu anlatılan ve konuşulanların pratiğe dönüşümünü ve eyleme geçişini görmek isteğiyle açıklanabilir. Bütün bu konuşulanların komşuluk ilişkilerine veya ortak bazı sosyal etkinliklere (okul, işyeri, kültürel programlar ve geziler) yansması ve bu konularda ilerleme sağlanması esas olmalıdır. Dil bilmeyen fakat kendisini seven ve sayan, önyargısız birisi yerine kendisini dışlayan ve hayat tarzında değişiklik yapmayı zül sayan mağrur, fakat ilgili ülkenin anadilini konuşabilen insanlarla oturmayı, bırakın Almanlar aklı başında hiçbir millet sevmez. Enteg- rasyondan anlaşılan yabancıların ve özellikle Müslümanların içinde yaşadıkları topluma uyum yanında katkılarını fiilen göstermeleridir. Bu da en basitinden *komşuluk ilişkilerinden* yaşadığı şehirdeki pek çok *kültürel aktivitelere* katılı- mında gösterdiği ilgiyle ortaya çıkabilir. Dil eksikliği inkâr edilmemekle bera- ber diyalog faaliyetlerinde rutin konuşma ve temenniler için veya senenin belli günlerinde bir iki programda Almanca konuşabilmeyi her şeyin önüne geçirmek doğru değildir. Bu konuda yapıcı ve olumlu yaklaşımlar taşıyan, sosyal yönü ağır, donanımlı kişilerin yabancı dil eksikliğine rağmen itici, kırıcı, bilgiç ve iki kültürü de doğru dürüst tanımayan kaba saba bir kişiliğe sahip fakat fasih Al- manca konuşanlara tercih edildiği de bir vakıdır. Fakat şurası da bir gerçektir neredeyse 30 seneye varan yurt dışı din hizmetlerinde Almanca konuşan imam yetiştirilmesinde istenilen mesafe alınamamıştır. Burada kast olunan muhtevi- yattan uzak Almancaya çevrilmiş bir metni din görevlisinin topluluğa okuması anlaşılmalıdır. Dile hâkim ve onun inceliklerine vakıf bir imam profili için yapılacaklar bellidir. O da bu konuda ciddiyetle ön hazırlık ve yerinde elemen- lar seçerek istihdam yapmayı becerebilmektir. Yurtdışı görevlendirmelerdeki kıstasların yerine getirilmediğinin en iyi örneğini din görevlilerinin istihdamı açıkça ortaya koymaktadır.

Bugüne kadar yapılanları da küçümsemek doğru değildir. Her ne kadar istenilen evsafı haiz olmasalar da din görevlilerinin hizmet bölgelerinde yaptıkları olumlu hizmetleri de hiçe saymamak gerekir.

Teklif ve Değerlendirme

Öncelikle burada görev yapan din adamlarının eksik yönlerini tamamlama faaliyetlerinin yürütülmesinin yanında onlardan bu sosyal görevlerde geçici görevlendirmeye çalışabilecek durumda olan akademik anlamda bir ilahiyat eğitimi almış elemanların istihdamı sağlanabilir. 2010 yılında şahsen görüştüğüm Almanya'da DİTİB'e bağlı bir camideki görevlinin (S. Şahin) ifadesine göre Almanya'daki din görevlileri dışında tespit edilen ilahiyatçıların sayısı 250'nin üzerindedir. Bunların içinde akademisyenlerden din dersi öğretmenlerine kadar değişik branşlarda çalışan pek çok eleman bulunmaktadır. Ayrıca Almanya'daki üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora yapan yüzlerce öğrencimizi de unutmamak gerekir. Din eğitimi almış bütün bu kişilerin Almanya'daki istihdamı noktasında bazı küçük düzenlenmelere ihtiyaç vardır. Bu görevler için gelecek öğrencilerin yetişmesini beklemek ve o güne kadar bu işleri ertelemek mümkün olmadığı gibi doğru da değildir.

Türkiye ve Frankfurt'ta okutulan yıllık öğrenci sayısı bellidir. Bu sayı en iyimser tahminle 50 civarındır. İleride kontenjan artırımı olsa bile ihtiyaç olan kadroların nitelikli elemanlarla takviyesi neredeyse önümüzdeki 10 yıllık süreci kapsamaktadır. Burada esas olan mevcut kadrolardan azami istifadenin yollarını araştırarak bu ara dönemin oluşturacağı kaybı asgariye indirmektir. Burada unutulmamalıdır ki, 10-15 sene öncesinde entegrasyon yerine çok kültürlülük söylemi söz konusu iken, gelecek 10-15 yıl içinde farklı bir söylem veya eyleme geçiş de hiçbir zaman ihtimal dışı bırakılmamalıdır. Ayrıca Türkiye gibi siyasi konjonktürün hızlı değiştiği bir ülkede, bugün görev yapan kadroların 3-5 sene içinde değiştiğini ve bunlarla birlikte bazılarının başlattığı önemli projelerin de yürürlükten kaldırıldığını da hesaba katmak gerekmektedir. Yani devlette devamlılık esası var olmakla birlikte yeni yönetimler, yeni anlayışlara sahip kişileri ortaya çıkaracaktır. Sözün kısası Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı hizmet birimlerindeki istihdam yapılırken hassas olmak gerekmektedir. Zira bu projeye yurtdışındaki din hizmetlerinde 2015 sonrası ağırlıklı görev yapacak kadrolar oluşturulacaktır. Görevlendirmelerin 4 yıla indiği bir dönemde yıllık görevliye duyulan ihtiyaç en az 500 (sadece Almanya için bu 250-300 gibi rakamlara ulaşmaktadır) kişiden oluşmaktadır. Din görevlisi gönderilmesindeki

esas kriterler değişmedikçe yukarıda bahsedilen handikaplar sürecektir. O bakımdan 10 sene sonra oluşacak kadroya güvenerek bugünkü kadrolardaki kaliteden ödün vermek ve onları ihmal etmek doğru değildir. Bu konuda oluşturulacak teklif ve önerilerin değerlendirildiği yetkili bir komisyona şiddetle gereksinim vardır.

- Özellikle altını çizerek belirtmek gerekirse, hâlâ buralarda yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü nesil vatandaşlarımızla yurtdışında en sağlıklı iletişimi kuranlar Türkiye’den gönderilen din görevlileridir. Ayrıca bu görevliler cami görevi dışında yurtdışına resmi veya gayri resmi yollarla gelen pek çok vatandaşımızla sağlıklı ilişkiler kurabilmektedir. Bu grubu öğretmen ve konsolosluk çalışanları takip etmektedir. Din görevlilerinin içten ve samimi tavrı başta aile birleşimi, iş bulmak veya sığınmacı olmak isteğiyle buralara gelenlere yardımcı olmaktadır. Din görevlilerin büyük bir kısmı geldikleri ülkeyi ve onun şartlarını tanımakla kalmayıp ayrıca görevli bulundukları ülkeyi de az çok tanımadaki birikimleriyle uyum konusunda katkı sunabilmektedirler. Aile birleşimi konusunda çıkarılan yasal engellemelere karşın Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda’ya Türkiye’den bu yolla gelen gelin ve damat sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Başta gelin ve damatlar olmak üzere aile birleşimi yoluyla gelen diğer aile bireylerinin geldikleri ülkelerde yaşadıkları kültürel şok ve psikolojik çöküntünün rehabilitasyonunda, azalan morallerinin yükseltilerek sağlıklı bir yuvaya sahip olmalarında din görevlilerinin gösterdikleri çaba övgüye değerdir. Aslında orada yaşayan yurttaşlarımıza ve yakınlarına bölge ve cinsiyet, yaş farkı gözetmeksizin gönüllü yardım ve destek oluşları da her türlü takdirin üzerindedir. Aslında imamlık gibi zahirde ibadet konusunda görevli olan yurt dışı din görevlileri yukarıda bahsedilen türden ayrı bir uzmanlık gerektiren sosyal görevleri de üstlenerek kendilerini tabir caizse ağır bir vebalin ve yükün altına atmaktadırlar. Bu görevlilerin seçimi ve sonrasında oluşacak kriterlerin yeniden yetkin ve donanımlı bir ekip tarafından düzenlenmesi bile bu konuda inanılmaz derecede kolaylıklar sağlayarak sorunun aşılmasına yardım edebilir. Mesela, yurtdışı din görevlilerinin yabancı dil eğitiminin ilk altı ayı Türkiye’de konunun uzmanları tarafından verilerek ve bağımsız bir jüri tarafından yeterlilik imtihanına tabii tutulandan başarı gösterenler ilgili ülkelere gönderilebilir. Gittikleri ülkelerdeki kaliteli bir başka dil kursuna alınarak eğitimlerindeki eksiklik telafi edilebilir. Ya da örneğin, Almanya’da Goethe enstitüsünde veya orada özel hocalardan oluşturulan eğitim uzmanları eşliğinde alacakları dil eğitimine paralel

olarak kalacakları ülkeyi tanıtan bazı seminer programlarına alınabilirler. Fakat burada şu yanışa düşmemek gerekir. Almanca eğitimi süreklilik gerektiren süreçtir. Burada temel kurs akabinde devam eden periyodik kurslar ihmal edilmemezse bu kurslardan elde edilen dil nosyonu ve birikimi korunabilir. Özellikle görev yapılacak ülkenin hakkındaki bilgilendirmede hiçbir detay atlanılmamalıdır. O ülkede veya bölgede cari örf, âdet, anane ve gelenekler ne kadar iyi tanıtılırsa oraya ünsiyet ve intibak da o derece kolay olur.

- Öte taraftan yurtdışında uluslararası İlahiyat Projesi kapsamında Türkiye’de eğitimini tamamlamış ve yurtdışında görev yapmaya hak kazanmış din görevlilerinin bazı hususlarda dikkatli olması gerekmektedir. Buradaki yeni görevlilerin yaşadıkları ülkeyi ve onun değerlerini her zaman üstün görme ve Türkiye ile karşılaştırmalar da cemaat içinde kırılmalara bazı çatlak seslerin artmasına ve hizmetlerin yürütülmesinde yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu bir nevi elde manivela tutmaya benzetilmektedir. Bu ikisini yani içinde yaşadığı topluma entegrasyon ve millî değerlere bağlı kalmayı dengede tutamama halinde sonuçta kaybeden tarafın oradaki vatandaşlar yani bizler olacağı açıktır. Toplumsal hastalık olarak kabul edilen kendi değerlerine yabancılaşma denilen anomi durumu baş gösterecektir. Diğer türlü millî hassasiyetlerin abartıldığı anlayış da oradaki vatandaşlarımızda gereksiz çatışmaya yol açan milliyetçi duyguların kabarmasına yol açacaktır. Bu tutum zamanla nasyonalist bir anlayışa dönüşme, kendini öteki sayma, dışlama ve çatışma için zemin oluşturacaktır. Burada şu tespite yer vermek gerekir. Tamamen içinde yaşadığı topluma entegre olmuş ve asimilasyon sürecindeki bir kişi kendi öz değerlerini kazandığı milletine karşı yabancılaşacak hatta ondan uzaklaşacaktır. Tersî halinde de yaşadığı topluma karşı aynı duygular içine girecektir. Oraya karşı bağlılık ve sevgisinde azalma meydana gelecektir. En korkulanı da bu gelgitler sonucunda ortaya çıkacak kültürel değişme ve yabancılaşma, iki dünya arasında sıkışmışlıktır. Bugüne kadar devam eden eğitim dilinin Türkçe olması yönündeki ısrarın altında yatan düşünce de buydu.
- İçinde yaşanan ülkenin dili konusundaki dayatmalar doğru değildir. Bugün Almanya başta olmak üzere yaşadıkları ülkelerin dilini çok iyi konuşabilen eğitilmiş bir kesim mevcuttur. Fakat adı geçen kitlenin bile içinde yaşadığı toplumla uyumlu ve ortak bir payda altında hareket ettikleri ayrı bir inceleme konusudur. Her ne kadar batı ülkeleri sınıfsız ve imtiyazsız bir yapıya sahip olduklarını iddia etseler de diyalog ve karşılıklı münasebetlerin her

zaman tarafların istedikleri düzeye oluşmadığını da belirtmek yerinde olur.

- Buradan dil öğreniminin gereksizliği anlamı çıkarılmamalıdır. Dil, iletişimde büyük bir rol oynayan köprü olmasına rağmen özellikle Almanya’da yeterli dil birikimine sahip olup da Almanlarla istenilen düzeyde münasebet tesis etmiş insan sayısı istenilenden uzaktır. Bunun bir uç örneği olarak da Almanya’da hatırı sayılır bir rakamla (80-100 bin arasında) ifade edilebilecek mühtedi Alman bulunmaktadır. Bunlarla kurulan ilişkiler ve ortak programlar da sınırlı denilebilecek bir ölçekte sürdürülebilmektedir.
- Almanya’da veya başka yerlerde yaşayan vatandaşlarımızın kendilerine özgü ve kökleri Türklük ve İslam’a uzanan kültür telakkileri batılı bir anlayışla karşılaştırılamayacak kadar farklılık arz eder. Bu zenginliği ve çeşitliliği görmek ve kabul etmek zorundayız. Birisini diğerrinin yerine koyma yanlışına düşmemek lazımdır. Müsamaha tarih boyunca Türk milletinin sahip olduğu hasletlerin başında gelmektedir. Türk Milleti tarih boyunca gerek İslamlaşma öncesi sahip olduğu değerler manzumesini gerekse İslam’ı kabulden sonra bu değerlerine yeni kazandığı hasletleri ekleyerek örnek İslam toplumunun bir nüvesini tarihte fiilen ortaya koymuştur. Türk tarihinde gerek Selçuklular gerek Osmanlılar dönemindeki pek çok uygulama bunun en iyi şahididir. İş ortaklıkları ve evlilikler sonucunda yakınlaşma artmıştır. Yeni geldiği bu toplumda başlangıçta güçlükler karşısında bocalayan ve değer çatışmasına düşen yurtdışı işçileri ve yakınları bu sadmeden kısa bir süre sonra, kökleriyle zayıf da olsa bir bağ kurmayı başarmıştır. Eğer Türk’ün bu yapıcı yönü iyi işletilebilirse toplumsal mutabakat ve birlik beraberlik her nerede olursa olsun içinde yaşadığı ortamı bir huzur adasına dönüştürücü özelliği hemen tebarüz edecektir. Ortak değerlere vurgu yapan ve tarafların insan olmaları hasebiyle maddi ve sosyal konumları ne olursa olsun eşit statü ve konumda olduklarını öne çıkaran bir anlayış esas alınırsa her bağlamda ortak kalıcı ve değerli çalışmalar ortaya konulabilir.

Biz burada DİTİB’in yeni dönemde din görevlilerinin seçiminde izlediği politikanın müspet ve menfi yönlerine işaret ederek çözümü noktasında katkı amaçlı bazı önerilerde bulunulacağız.

- Bu mesele ile ilgili geniş katılımlı bir çalıştay düzenlenerek konunun evvelini ve ahirini, meselenin tarihi, sosyokültürel boyutunu inceleyerek eldeki istatistiksel veriler güncellenmelidir. Bu konuda bir veri araştırma ve veri merkezi açılmalıdır. Bu toplantının katılımcıları konusunda titizlik gösterilerek konu hakkında gerçekten gerekli donanım ve birikime sahip kişilerin iştiraki sağlanmalıdır. Sempozyumda paneller ve katılımcıların görüşlerini

serdettiği platformlar oluşturulmalıdır. Zaman konusunda biraz daha cömert olunmalı ve çalıştay sonrası ilave çalışma grupları oluşturulmalıdır. 2006 yılında düzenlenen “Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi” konulu sempozyum ümit verici bir açılım olarak kabul edilebilir. Fakat buradaki tespit ve önerilerin alan çalışmaları olarak desteklenmesi de gerekmektedir.

- Bu toplantılara gurbetteki Türk kuruluşlarının en üst düzeyde katılımı sağlanarak konu hakkında onlardan katkı almaya dikkat edilmelidir. Bu konudaki çekinceleri bir yana bırakarak şiddet ve silahlı mücadele konusu masaya yatırılmalıdır. Lokal ve tabanı olmayan ve birincil meselesi din eğitimi olmayan karşıt görüş sahipleri müzakerelere çağırılarak onlardan da sınırlı da olsa katılım talep edilebilir. Bu konuda bir denge gözetilmelidir.
- Burada sansür ve kısıtlamaya gitmeksizin bütün ihmaller dile getirilmelidir. Sorunların açıklıkla ve bütün yönleriyle ele alınmasına özen göstermek gerekmektedir. Soyut konular yerine somut önerilere yol açacak tebliğ ve konuşmalara yer verilmelidir.
- Avrupa’nın değişik ülkelerinden seçilmiş din görevlisi adayları öğrencilerimizin eğitimleri tamamlayıp 2010 yılında mezun olmuşlardır. Bu eğitimler sonucunda yaklaşık olarak yılda Türkiye’de eğitim alan 20-25 ve Frankfurt’taki eğitim alan bir o kadar daha öğrencimiz, Avrupa ülkelerinden birinde görev yapmaya aday din görevlisi olma vasfını kazanmıştır. 2015 yılında bu rakamlarla ilgili olarak Almanya’daki DİTİB’in sayfasında yeni aktüel rakamlar mevcuttur. Fakat bu rakamlara erkek-kız öğrenci dağılımı bulunmamaktadır. Değişik ülkelerden toplam 744’e varan bir rakamdan bahsedilmektedir. Bu projenin 2010 yılındaki mezunu 10 kadardır. 2011 tarihinde 29, 2012 tarihinde 66, 2013’de 36 2014’de 38 olarak verilmektedir. Toplam 188 mezundan görev alanların sayısı bir elin parmakları kadardır. Bizim bu çalışmayı değerlendiren ilk yazımızdan neredeyse 4 yıl sonra yeni istihdamlar yapılabilmektedir. Mevcut kadroların süresi bitmeden yeni mezunların oralarda görevlendirilmesi oldukça zor görünmektedir³. Fakat fiili durumda ilk görevlendirmeler 2013 yılında çok sınırlı bir kadronun tayiniyle başlatılabilmektedir. Bunun bir an önce istenilen düzeye getirilmesi gerekmektedir. Toplam yurtdışındaki din görevli sayısının 2000’lere yaklaştığı düşünülürse mevcut kadro ile yukarıda denildiği gibi en azından 2020 tarihine kadar devam etme ve çalışma zorunluluğu bulunmaktadır.

³ <http://uip.diyanetvakfi.org.tr/indir/UIP-2015.pdf> (erişim: 08.07.2015)

Ayrıca şu da göz ardı edilmemelidir ki, 4 yıl gibi kısa bir sürede alınan yüksek din eğitimi yeterli sayılabilir mi? Sadece bir yabancı dili iyi derecede bilmek bu hizmetler bakımından ne kadar yeterlidir?

- Bu aday öğrencilere öğrenimleri sırasında ek ders ve uygulamalar yaptırıldığı herkesçe malum olmakla beraber bunun yeterli olup olmadığını kestirmek güçtür. Mesleki anlamda tecrübesiz oldukları ise çok açıktır. Bunun giderilmesi için belki yükseköğrenim sonrası ihtisas eğitimi ve paralelinde en azından büyükşehirlerimizdeki camilerde muhtelif dini hizmetler yaptırılarak bu eksikliğin giderilmesine çalışılabilir. Bu konuda geç kalınmama- lı, bunun plan, taslak ve programları hızla hazırlanmalıdır.
- Bu öğrencilerin cami hizmetlerinde kullanılmayacağı varsayılsa bile bir ihtiyaç halinde hazırlıklı olacak kadar bilgi, görgü ve tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir.
- Bu görevlendirme konusunun detaylarının bir iş hukuku uzmanı tarafından hazırlatılması gerekmektedir. Özellikle batı ülkeleri haklar konusunda çoğunlukla bireyin yanında yer aldığı için, görevlendirme, iş mukavelesi, iş akdinin feshi gibi konularda en azami hassasiyet gösterilmelidir. Bu ihtimamın hiç şüphesiz her iki tarafın da hukukunu korumaya dönük olması zaten beklenen bir durumdur.
- Burada yetişen elemanların geri döndüklerinde kendilerinden talep edilen işi yapıp yapmayacakları konusu da netleştirilmelidir. Zira son zamanlarda Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde İslam dersi öğretmen- liklerine eleman istihdamına başlanılmıştır. Bu ekipten bazılarının o yönde temayül göstermeleri ve bunu tercih etmeleri durumunda eldeki yeni olu- şan kadronun iyice azalması muhtemeldir.
- Almanya’da İslam din dersi öğretmeni olarak çalışmanın sağlayacağı mad- di imkanlar ve prestij de Türkiye’de eğitim almış proje kapsamında yetiştiril- miş nitelikli din görevlilerinin alan değiştirmelerine yol açabilir.
- Diyanet oralarda görevlendirdiği kişilerin ücretlendirilmeleri hususunda önceden olduğu gibi cami derneğinin yöneticileriyle arasındaki mesafeyi korumalıdır. Burada imama verilen aylık, tehdit unsuru yapılmamalıdır. Yani “siz DİTİB çizgisinde hareket etmez ve yaptığınız her programda biz- le mutabık olmazsanız, imamınızı oradan alır başka yere veririz” anlayışını ortadan kaldırmak gerekir. Merkezi bir sistem yerine özerk bir yönetim anlayışı yerleştirmeye çalışmak gerekir. DİTİB bazı faaliyetleri projelendi- rerek gerek kendi bütçesinden, gerekse Avrupa birliği fonlarından kaynak aktarımına öncülük yapmalıdır. Bu konuda hassasiyetten uzak bir şekilde

yapılan görevlendirmelerle ilgili olarak DİTİB dışındaki derneklerin elemanlarının başına gelen pek çok trajikomik hadiseden söz edilebilir. Millî Görüş ve diğer cemaat camilerinde yer değişikliklerinin sancılı olması buna en büyük örnektir. Genel merkezin bir camiye atadığı bir görevlinin o bölge tarafından kabul edilmeyerek göreve başlatılmaması veya aksine merkezce refüze edilen birisinin istihdamında ısrarlı olunması gibi hadiseler sıkça yaşanmaktadır. Yine ücretlendirme konusu da sorun teşkil etmeye namzet konuların başında gelmektedir. Cüzi de olsa ekonomik anlamda fiyatların değişmesiyle imamlara ödenen ücretin yıllar içinde erimesine tepkiler olmaktadır. Çoğunluğu emekli diyanet görevlilerinden oluşan din görevlilerinin pedagojik formasyonlarının eksiklikleri bir tarafa her türlü sosyal güvence ve çalışma düzeninden yoksun olarak verdikleri din eğitimi istenilenden hep uzakta kalmıştır.

Yaptığımız tespit ve verdiğimiz tavsiyeler çoğaltılabilir. Fakat burada takip edilecek temel politika çatışmadan kaçınarak ve insanlığı bir bütün olarak kucaklayan tek bir dünyanın mevcut olduğu gerçeğini unutmuyarak, din, dil, kültür farkı gibi ayrıntıları esas olarak benimsemeyen bunun aksine bunları bir zenginlik olarak kabul eden bir anlayışı her şeyin önüne koymak olmalıdır. Bu sebeple bu konularda her türlü öneri ve görüşü dinlemeye hazır, statükocu bir anlayıştan uzak tavır sergileyen sevimli ve sempatik olmayı becerebilen bir yönetim anlayışına en kısa zamanda geçmek gerekmektedir. Bu anlayışı hâkim kılmadığımız zaman gerek Türkiye gerekse Almanya veya başka bir ülke adına yapılan girişimlerin akamete uğraması doğal bir süreçtir. Burada hedefler ortaya koyarken bunun uygulayıcılarının insanlar yani bizler olduğu gerçeği hiçbir zaman hatırdan uzak tutulmamalıdır. Metodolojik bir tarzda ilerleyen ve ilke odaklı çalışmalar için hiçbir zaman geç değildir.

Burada ele alınan iki konu birbirinden farklı iki çalışmanın bir araya getirilmesini gerekli kılmıştır. Almanya'da din hizmetlerinin kısa tarihçesi bilinmeksizin Diyanet'in yeni başlattığı Uluslararası İlahiyat Projesi altındaki girişimi doğru anlaşılmayacaktır. Aslında Yurtdışı işçilerimizin kendileri ve çocuklarının din eğitimi ihtiyacını temin noktasında uzun zamandır beklediği çözüm olan bu proje takdire şayan bir girişimdir. Bununla birlikte konuyu farklı açıdan ele alınınca tebarüz edebilecek bazı eksik ve noksanlara karşı hazırlıklı olunması bağlamında bazı değerlendirme ve öneriler ele alınmıştır. Mevcut din görevlilerinin ve yeni başlayacak din görevlilerin senkronize bir biçimde çalışmalarını sağlamak için yapılması gerekenlerden bazılarına bir makale kapsamında yer verilmiştir. Yukarıda da geçtiği üzere konunun uzmanlarının

davet edilerek çalıştay düzenlenmesi ve burada konunun bütün yönleriyle ele alınması durumunda projenin hayatiyeti, devamlılığı ve verimliliği sağlanabilir.

Neredeyse 50 yılı aşkın bir süredir vatanlarından uzak ve Türkiye'ye bağlılığını sürdürmek isteyen yurtdışında yaşayan gerek çalışanlarının kendileri ve gerekse yakınları için yapılacak sosyal ve dini hizmetler, bunlara dair teşebbüs ve çalışmaların daha düzenli ve koordineli yapılması için tenkite açık ve alan ağırlıklı çalışmaların devam ettirilmesi yerinde ve gereklidir.

Ek: Diyanet İşleri başkanlığı Yurtdışı Din Görevlileriyle İlgili Yönetmelikten:

MADDE 16 - (1) Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: a) Yurt dışında yaşayan soydaş, dindaş ve vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarını belirlemek, din görevlisi taleplerini değerlendirmek ve onlara din hizmeti sunulmasını sağlamak; Müslüman ülke ve toplulukların din hizmetleri alanındaki taleplerine ortak kararlar veya protokoller doğrultusunda yardımcı olmak. b) Başkanlığın yurt dışındaki kadrolarına sürekli görevle atanacak personel ile sözleşmeli veya geçici süreli görevlendirilecek personelin sınavları, seçimi, planlanması, görevlendirilmesi, gönderilmesi, görev süresinin uzatılması ve geri çekilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek. c) Yurt dışında Ramazan ayı, Kurban Bayramı, Kutlu Doğum Haftası, Camiler ve Din Görevlileri Haftası ve benzeri zamanlar ve etkinlikler için planlanan görevlilerin belirlenmesi ve görevlendirilmeleri ile ilgili işleri yürütmek. ç) Başkanlık hizmet alanı ile ilgili olarak yurt dışında inceleme ve araştırma yapacak, görüşme ve toplantılara katılacak kişi ve heyetlerin seçimi ve görevlendirilmeleri ile ilgili işlemleri yapmak; bu ülkelerden Başkanlığa gelen kişi ve heyetlerin iş ve işlemlerini yürütmek ve onlara rehberlik etmek. d) Yurt dışında vatandaşlarımız tarafından kurulan ve Başkanlıkla işbirliği içinde olan dernek, birlik, vakıf ve benzeri kuruluşlar ile yurt dışında Müslüman topluluklarca oluşturulan dini kuruluşların çalışmalarını takip etmek ve değerlendirmek. e) Yurt dışında yaşayan vatandaş, soydaş ve dindaşlarımızın karşılaştığı dini sorunlar ile yurt dışında Başkanlıkça sunulan hizmetlerde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapmak. f) Yurt dışına götürülecek hizmetlerde verimliliği artırmak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak, gerektiğinde protokoller hazırlamak ve uygulamak. g) Yurt dışında toplanacak yardımlarla ilgili gerekli koordinasyonu sağlamak. ğ) Avrasya İslam Şurası Teşkilatı, Afrika Dini Liderler Zirvesi ve Balkan Ülkeleri Dini İdare Başkanları toplantılarını düzenlemek, alınan ka-

rarların gerçekleşmesi için çalışmalar yapmak. h) Yurt dışında bulunan İslami kurum ve kuruluşların yapıları, faaliyetleri ve hizmet alanlarını incelemek ve değerlendirmek, ilişkileri geliştirmek ve ortak çalışmalar yapmak. ı) Yurt dışındaki vatandaş, soydaş ve dindaşların dini yayın ihtiyaçlarını tespit etmek ve bunların karşılanması için kurum ve birimler arası koordineyi sağlamak ve gerekli çalışmaları yapmak. i) Başkanlık yurt dışı teşkilatının raporlarını ve yıllık eylem planlarını inceleyerek gereğini yapmak ve arşivlemek. j) Türk Kültür Varlığını Koruma Projesi kapsamında Başkanlıkça yapılacak iş ve işlemleri yürütmek. k) Yurt dışındaki Kardeş Şehir Projesi çalışmalarını yürütmek. l) Yurt dışında bulunan ve tarihi miras sayılan arşiv belgeleri, kitap, risale ve yazma eserler hakkında bilgi toplamak ve ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşmak. m) Başkanlık yurt dışı teşkilatında bulunan taşınır mal kayıt ve kontrol işlerini yürütmek. n) Yurt dışına atanan veya görevlendirilen personelin bu görevlere gitmeden önce eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, eğitim planlarını hazırlamak, eğitimleri amacıyla ilgili birim, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak yabancı dil kursları ile mesleki ve kültürel konularda kurs ve seminerler düzenlemek; bu alanlarda Başkanlıkça hizmet satın alma suretiyle yapılacak işleri koordine etmek ve yürütmek. o) Birimde görevli personelin yurt dışı hizmet alanlarında yetiştirilmesi ve uzmanlaşması için gerekli program ve projeleri hazırlamak. ö) Yurt dışındaki camilerde yürütülen Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kurslarında eğitim-öğretimi yaygınlaştırmak, programlarını ve eğitim-öğretim materyallerini geliştirmek amacıyla gerekli çalışmaları yapmak. p) Vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerin örgün eğitim-öğretim kurumlarındaki İslam din dersleri ile ilgili uygulama ve gelişmeleri takip etmek ve öneriler sunmak. r) İslam diniyle ilgili yurt dışında eğitim veren kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak. s) Ülkemizdeki Kur'an-ı Kerim kursları, eğitim merkezleri, imam-hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde eğitim görmek için yurt dışından gelen öğrencilerle ilgili iş ve işlemleri, Başkanlık adına ilgili kurum ve kuruluşlarla koordine etmek ve bu öğrencilere rehberlik yapmak. ş) Din eğitimi amacıyla yurt dışından ülkemize getirilen öğrencilere uygulanan eğitim programları hususunda ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak. t) Ülkemize gelen soydaş ve dindaş din görevlileri için ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak Türk dili ve mesleki bilgiler kursları düzenlemek. u) Yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlarımızın din eğitimi, aile, kadın, gençlik ve benzeri konularda projeler geliştirmek ve yürütülen projeleri desteklemek. ü) İslam ülkeleri ve Müslüman topluluklarla ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla projeler geliştirmek, toplantı ve etkinlikler düzenlemek, alınan kararların

gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak. v) Vekalet Yoluyla Kurban Organizasyonu'nun yurt dışında yapılacak iş ve işlemlerini yürütmek. y) Yurt dışında bulunan dini eserlerin yapımına ve restorasyonuna katkı sağlanmasına yönelik iş ve işlemleri yürütmek. z) Diğer dinlerin mensupları, kurum, kuruluş ve topluluklarıyla ilişkiler kurmak, bu çerçevede ortaya çıkan yaklaşımları izlemek ve değerlendirmek. aa) Farklı din mensupları arasında barış ve hoşgörü kültürünü yaygınlaştırmayı amaçlayan ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlemek, yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen etkinliklere temsilci gönderilmesi ile ilgili işleri yürütmek. bb) İslam dini ve diğer dinlerle ilgili yurt dışındaki gelişmeleri, ilmi çalışmaları ve yayınları takip etmek ve değerlendirmek, gerekli görülen yayınları temin etmek. cc) Yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza yönelik proselitizm, ayrımcılık ve ırkçılıkla ilgili gelişmeleri takip etmek, bu konudaki bilgi, belge ve şikayetleri değerlendirmek. çç) Ülkemizdeki diğer dinlere mensup toplulukların dini, kültürel, sosyal ve kurumsal yapılarını araştırmak ve bunlarla ilişkileri geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak. dd) Avrupa Birliği ile ilişkiler çerçevesinde Başkanlığın görev alanına giren konularda çalışmalar yapmak. ee) Görev alanıyla ilgili verilen diğer görevleri yapmak⁴.

Kaynakça

- Abdullah, M. S. (1993). *Was will der Islam in Deutschland*. Gütersloh: Guetersloher Verlagshaus.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya'daki Türk Kuruluşları, (Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma)*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Altıntaş, İ. (2008). *Dış-Göç ve Din: Almanya'daki Türklerin Dini Hayatına İlişkin Sosyolojik Bir Çözümleme*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Andaç, M. (1981). Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981). *Almanya'da İki Terbiye Arasında Bocalayan Türk Çocukları* (294-302). Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Ardoğan, R. (2005). Müslüman Toplumlarda İnsan Hakları ve Demokrasiye Saygıyı Artıracak Bazı İslâmî İlkeler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 25-58.
- Aytaç, K. (1981). Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), *Federal Almanya'da Türk İşçi Çocuklarının Din Eğitimi Meselesi* (310-316). Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Béraud, C. (2007) Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi.

4 Yurt dışı din hizmetleri yönetmeliği için bkz. <http://www.memurlar.net/haber/473015/> (erişim: 10.10.2015)

- (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul). İ. Çelebi (Ed.). *Avrupa Müesseseleri ve Dinî Olguların Öğretimi-Güncel Bir Tartışma*, (227-242.) İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Bilgin, B. (2001). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bumin, T. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Müzakere* (205-207). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Canatan, K. (2005). Yerellik ve Küresellik İkileminde Hollanda Müslümanlığı. *İslâmiyât*, 8(4), 91-107.
- Çelik, C. (2008). Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılaşma, Kültürel Çatışma ve Din. *Milel ve Nihal*, 5(3), s. 105-142.
- Çoştur Y. ve Ceyhan M. A. (2015). DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 39-51.
- Cromartie, M. ve J. L. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Modern Kamusal Alanda Din ve Dinî Kurumlar* (49-64), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Dışişleri Bakanlığı (t.y.) Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü, *Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları*. Ankara.
- Doğan, R. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Avrupa Birliği sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli* (255-299). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Fırat, E. (1981). Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), *Belçika'da Vatandaşlarımızın Din Eğitimi* (302-310). Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Gates, B. E. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Avrupa'da Din Eğitiminde Kuşatıcı Bir Yaklaşım Doğru: Birleşik Krallık İçerisinde İngiltere Örneği* (409-427). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Gemici, N. (2010). Religionen in der Schule und die Bedeutung des Islamischen Religionsunterrichts: Okzidentale Traditionen des Streitens in Literatur, Geschichte und Islamstudien der Universität Osnabrück B. Ucar (Ed.) *Herausforderungen für eine islamische Religionspädagogik in der Türkei*, (261-274). Göttingen, V&R Unipress [u.a.],.

- Gemici, N. (2011). Islamische Religionspädagogik zwischen authentischer Selbsterverortung und dialogischer Öffnung: Perspektiven aus der Wissenschaft und dem Schulalltag (ROI - Reihe für Osnabrücker Islamstudien) Gebundene Ausgabe. *Erwägungen über einige mehrheitlich seitens der DITIB organisierte Projekte über die Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft der Religionsbildung*). (379-406). Peter Lang Verlag, Frankfurt a. Main.
- Günçe, G. (1981). Millî Eğitim ve Din Eğitimi İlmî Seminer Ankara 9-10 Mayıs 1981- Tebliğler-Müzakereler-Sonuçlar. *Yurtdışındaki İşçilerimiz ve Çocuklarının Din Eğitimi* (340-345). İstanbul: Aydınlar Ocağı.
- Heine, P. (1997). *Halbmond über deutschen Dächern, Müslimisches Leben in Unserem Land*, List Verlag, München-Leipzig.
- Hıdır, Ö. (2008). Avrupa'daki Müslüman Azınlıkların Din Eğitiminin Problemleri Üzerine. *DEM Dergi*, 1(3), 64-71.
- Jackson, R. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Avrupa'da Kurumlar ve Din Öğretimi-Öğreniminin Kamusal Alandaki Genel Eğitime Katkısı*, (119-158). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karaca, H. (2005). Entegrasyon Tartışmalarına Derkenar. *İslâmiyât*, 8(4), 83-90.
- Köylü, M. (2002). Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu (26-27 Mayıs 2001). *Farklı İnançların Buluşma Zemininde İtici Etkiler* (245-273). İstanbul, Değişim Yayınları.
- Köylü, M. (2003). Çağdaş Bir Din Eğitimi Teorisi Olarak Çoğulcu Bir Din Eğitimi Modeli: Batı Örneği. *Dinî Araştırmalar*, 6(17), 241-267.
- Küng, H. ve Karl, J. K. (1995). *Evensel Bir Ahlâka Doğru*, (Takdim ve Sonuç: Beyza Bilgin; Çev: Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan). Ankara: Gün Yayıncılık.
- Lemmen, T. (1998). *Türkisch-Islamische Organisationen in Deutschland*, broşür, Friedrich-Ebert Stiftung, Altenberge.
- Mert, H. (1978). Yurtdışı İşçi Meseleleri ve Çareleri. *Diyanet Gazetesi*, s. 178 -193.
- Meral, S. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Müzakere*, (381-387). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özdemir, Ç. (1988). Yeni Bir Yüzyıla Girerken Türk-İslâm Sentezi Görüşünde Meselelerimiz 1-Kültür-Eğitim-Dinî Hayat. *Yurtdışındaki Türk Çocuklarının Eğitimi ve Türk Toplumuna Uyumu* (227-231). İstanbul: Aydınlar Ocağı.

- Özdemir K. (1981). Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), *Yurtdışındaki İşçi Çocuklarının ve Ailelerinin Din Eğitimi* (282-285). Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Rumpf, C. (1989). Das Präsidium für religionsangelegenheiten, *Zeitschrift für Tür-kei Studien*, 1, s.21-33.
- Subaşı, N. (1999). Ötekî'nin İnsan Hakları. *İslâmiyât*, 2(2), 85-96.
- Subaşı, N. (2007). Kutlu Doğum 2004, *Din-Kültür ve Çağdaşlık, Dinselliğin Mo-derin Bileşenleri* (307-321). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şen, F. (2007). *Euro Türkler Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği*. İstanbul: Günizi Yayınları.
- Tosun, C. (1993). *Din ve Kimlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DİTİB (1999). *Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V.: Wir über uns*. Broşür, Köln. Ditib.
- Uyanık, M. (2007). Çağdaşlaşma, Değişme ve Dönüşme Tartışmalarında Sosyal Kimlikler Meselesi, *Kutlu Doğum 2004, Din-Kültür ve Çağdaşlık*, 63-77. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Unat, N. A. (2006). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa* (2.Bas-kı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uslu, S. (1981). Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semine-ri (23-25 Nisan 1981). *Yurt Dışında Bulunan İşçilerimizin Dinî Konularda Eğitilmeleri ve Bu Yöndeki Problemleri*, (285-291). Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yaman, F. (2015). *Sivil Toplum Bağlamında Avrupa'da İslam ve Müslüman Kimli-ği: (Almanya örneği)*. Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yaşar, A. (2012). *Die DİTİB zwischen der Türkei und Deutschland, (Untersuchun-gen zur Türkisch-Islamischen Union der Anstalt für Religion e.V.)*, Ergon-Verlag, Würzburg.
- Yaşar, H. N. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, (Mil-letlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-19 Kasım 2006, İstanbul), İ. Çelebi (Ed.). *Avrupa İnsan Hakları Sisteminde Din Eğitim ve Öğretimi* (178-204) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Zentralinstitut Islam- archiv-Deutschland (2000). *Neue Daten und Fakten über die İslamischen Grossverbände in der Bundesrepublik*, Gütersloch.
- <http://uip.diyagnetvakfi.org.tr/indir/UIP-2015.pdf> (Erişim 08.07.2015).

International Islamic Theology Project and Turkish-Muslim Union of Religious Affairs (DITIB): Impact on Religious Services in Germany

Nurettin GEMİCİ *

Abstract

After the labor migration from Turkey to Germany that took place in 1961, various social problems have emerged. Among the most crucial ones is the question of how to educate the Turkish immigrants in religious matters. The attempts to solve this question have unfortunately begun in a relatively late date. DITIB (Turkish-Muslim Union of Religious Affairs) is formally founded in 1984 and sought after numerous answers to this very question. One of them is the project that aims to train people capable of leading Turkish immigrants in social and religious subjects. This project that is called ‘International Project of Theology’, would maintain the theology education of high school graduates in Turkey. After the graduation, the graduates that are the citizens of country in question would be employed as functionaries of Religious Affairs of Turkey, in the country of residence. Although the project started as early as 2006, it forged ahead. This article will mostly focus on yesterday, today and the future of religious education in Germany as it will also treat related topics such as the accompanying difficulties of the project and some suggestions on that.

* Assoc. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Islamic History

Address for correspondence: İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Fatih - İstanbul

E-mail: nurettingemici@hotmail.com

Training up religious men on the behalf of DITIB has not been emphasized until today. This could be due dealing with a new issue and also there are some limited evaluations therefore the basic subjects have not been discussed or studied scientifically and widely. This Project which has been initiated for Turkish citizens and their relatives who live abroad is also briefly named as Project of training up religious men by Turkish-Islamic Union for Religious Affairs (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) in short: DITIB in Germany. There are conditions for people who want to involve in this Project. At the top of these conditions, to be citizen of the country which he or she will be on duty and to have obtained high school certificate from that country. On the other hand students will have scholarship to study in one of Islamic theology faculty in Turkey. This project has also been applied in A. Main city in Frankfurt by the protestant theology faculty which is related to Wolfgang Goethe University. In that university the requirements for acceptance are the same as in DITIB. The aim that was out to be achieved with the students who have finished their studies in one of the departments is to train up employee who satisfy the demand of people's need about religion subjects in Europe particularly in Germany. In this way, both it will enable to take advantage of employee's citizenship rights and also religious men will be stepped in actively. In this study, special focus will be on Turkey as part of the Project which carried out and the project itself will be examined, analyzed and evaluated in detail.

Currently, there is update about the number of DITIB members in Germany for this year -2015- but this number does not lay any information about the gender distribution amongst student, rather, it has been announced generally that the total number is around 744 in different counties. The number of graduated student from this project is roughly 10 students in 2010. Additionally, it was mentioned the annual rate of graduated student as 29 students in 2011, 66 in 2012, 36 in 2013, and 38 in 2014. Although we have had good number of graduated student –namely 188 students- the number of students who have had job is sadly small. It was only after four years that have passed on the first publication of a paper that evaluated this study; that employment has been allowed. It seems hard to give job for newly graduated students until current staff finish their period, but the first employment process took place with very limited staff in 2013, it is necessary to bring the number to the intended level as soon as possible.

These two topics we have been discussed above, lead to the combination of two different studies together, it will not be understood truly with the lack of

information about the history of religious service in Germany. The new attempts of Diyanet (the directorate of religious affairs) that are done under the title of Universal Islamic Theology Project should actually be appreciated, as for these attempt are very significant for religion educations of our laborers and their children abroad, on the other hand, if you look at this subject from a different view it may lack some points, for this reason some advices and offers have been made in this regard. It's been mentioned in an article about the issue of how the current and new religious men will study synchronically. It will be good to invite scholar for seminars and arranging workshops that encourage religion scholars to discuss all topics in details, so this project can live, survive and continue.

Much attention must be paid to the contribution and attendance of representatives from Turkish institutions at the highest level. We must leave the hesitations about this subject and must discuss the violence and armed struggle in detail. Participants, who have different views, and local parties which lack strong *base*, and people whose primary job is not religious education should be given place. Balance must be protected in this issue without censorship and limitation all the negligence must be voiced. Attention must be paid to a sincere and detailed discussion of the problems. Encouraging the exchange of ideas and deep discussion will help us reach concrete results against the discussions that dwell on abstract concepts. Nominee student who would appointed as religious men were chosen from different part of Europe, and they finished their study and graduated in 2010.

If it is thought that number of religious men are nearly 2000. It is obligated to go on with the current staff until 2020, besides it is questionable that if it is enough to have high religious education in a period as short as four years. Does speaking a foreign language well is enough to work in these services.

It is known by everybody that these nominee students take additional and applied courses but it is hard to predict whether it is sufficient or not, but it is clear that they are inexperienced vocationally. To resolve that it can be worked to eliminate these deficiencies by giving specialized training along with at least giving them various kinds of duties in religion servic in big cities. These subjects should not be postponed. Drafts, plans and programs of these issues should be prepared

Even it is assumed that these students would not be employed in mosque services, they should have enough knowledge, manners and experience that might be needed in any occasions.

The details of these employments should be done by labor law authority. Special attention should be paid to details of subjects like employment, labor contract, and cancellation of labor contract. Since western countries support individual's right these issues should be handled in a very sensitive way, so that the two parties-the employee and the employer-would benefit from this, these are prerequisite conditions that are already expected when dealing with such issues

An assessment should be done concerning the preference of the employees who were trained up here about doing their job or not. In recent years in some western countries notably Germany has begun to employ religious men as Islamic lecturers. It is possible that some of the trained staff would prefer this job. In that situation current number of staff will decrease. Prestige and financial possibilities offered as Islamic lecturer in Germany, may direct religious men who are educated, qualified and trained up in this project, towards Germany.

Diyanet should have an edge over the head of mosque institutions regarding salary of employees who do duty there. The salary of Imam should not be used as source of threatening. Namely, the mentality that dictates: "If you do not keep the pace with DITIB and do not follow all the program of us, we take your Imam and move him somewhere else" must be changed. Instead of an authoritative system a more autonomous system should be placed. Some activities of DITIB should conceptualize as project by transferring Money from both; its own sources and Europe union fund. DITIB must be the pioneer about this issue. There are lots of tragicomic stories about duties which are given carelessly to employee who are not member of DITIB have no experiences. Having trouble with replacement in mosques which are related to National Vision or other communities is a good example for this situation. Employee who is stationed by central Office is refused and not accepted to do his job or on the contrary the employee who is refused by central Office is welcomed perseveringly. Such incidents happen quite often. Again the charging is the one of the issue which can cause a big trouble. Parallel with the economic changes there are some backlashes about the salary of Imams which have melt in years. Mostly retired religion officers who work without social security and working order happens to be people who haven't got pedagogical formation and therefore they are away from providing the kind education we desired.

We can offer manifolds of the aforementioned findings and suggestions. Yet, the basic policy that will be followed is: to avoid conflict and without forgetting the reality there is only one world that embraces us all. Instead of accepting

details such as religion race and cultural difference as benchmark we should consider them as our richness and we must put this consideration before anything. Also, we should be ready to listen and give a chance to any idea or suggestion that comes up about these subjects. It of vital importance that we avoid the attitudes which support the status quo and we should adopt a manner which can be nice and kind hearted as soon as possible. If don't embrace such elevated approach that would dominate our mastership, all attempts for Turkey and Germany and other countries will be in vain. When we set our aims we should not forget the reality that the fulfillment of these aims and goals will be done by us, namely humans. So it is a high time we carry on studies which are based on efficient methods and principles.

Keywords- International Islamic Theology Project, DITIB, Religion, Education, Germany, Turkish institutions